

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ  
ФІНАНСІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В УКРАЇНІ**

*Чириченко Ю. В., д.е.н., професор; Кожаліна Н.П., аспірант  
Дніпропетровський університет митної справи та фінансів*

*В науковій статті досліджено формування та розвиток місцевих фінансів. Розглянуто і обґрунтовано історичні та теоретичні аспекти формування фінансів місцевих органів влади. Дослідження праць по проблемам місцевих фінансів дозволило дійти до висновку щодо сутності місцевих фінансів. Центральне місце в системі місцевих фінансів належить місцевим бюджетам, як важливому інструменту розвитку економічної і соціальної сфери. Розкрито значення місцевих фінансів у формуванні фінансових ресурсів місцевих органів влади в умовах децентралізації.*

***Ключові слова:** місцеві фінанси, місцеві бюджети, місцеві органи влади, фінансові відносини, децентралізація.*

**Постановка проблеми.** В сучасних умовах для функціонування всіх ланок бюджетної системи України значна роль відводиться формуванню фінансів місцевих органів влади. Україні необхідні нові підходи по формуванню місцевих фінансів, модернізація основних складових фінансової системи місцевих органів влади в умовах проведення відповідних урядових реформ і децентралізації фінансових ресурсів, вирішення першочергових завдань пов'язаних з удосконаленням методів та прийомів використання фінансових ресурсів територіальних громад різних рівнів починаючи від сільських та закінчуючи міськими громадами, змін в податковому, бюджетному законодавстві та безпосередньо в міжбюджетних відносинах. Це в свою чергу вимагає глибшої необхідності проведення дослідження місцевих фінансів. Саме тому особливого значення при цьому набуває комплексне теоретичне та історичне дослідження формування фінансів місцевих органів влади в Україні.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми формування та розвитку місцевих фінансів вже неодноразово розглядалися іноземними та вітчизняними дослідниками. Цим проблемам було присвячено низку наукових праць: О. Василика [2], В. Ігнатова та В. Рудого [6], О. Кириленко [7], В. Кравченко [8], О. Луніної, В. Опаріна, О. Сунцової [9], К. Павлюк, О. Романенко, С. Юрія. Але незважаючи на велику кількість досліджень, питання теоретичних та історичних засад формування фінансових ресурсів місцевих органів влади залишається актуальним в наш час.

**Постановка завдання.** Мета дослідження полягає в теоретичному та історичному узагальненні наукових аспектів, які стосуються формування фінансів місцевих органів влади в Україні.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Головною задачею підвищення економічної безпеки країни, модернізації економіки, проведення масштабних економічних реформ запланованих урядом України, підвищення рівня життя населення неможливо без відповідного формування фінансів місцевих органів влади. Досить тривалий час в Україні не зверталось великої уваги на формування місцевих фінансів, їх розвиток та використання, що в

свою чергу призвело до низького рівня життя населення України і не тільки в селах, але й у селищах та містах. Місцеві фінанси пройшли досить складний шлях історичного розвитку на кожному своєму етапі.

Так перші згадки про місцеві фінанси, зустрічаються в працях таких видатних дослідників : Адама Сміта, Карла Штейна, Рудольфа Гнейста, Карла Рау, Адольфа Вагнера та ін. Ці дослідники вперше проаналізували господарство територіальних громад, відзначили необхідність надання їм автономії, в тому числі у такій важливій сфері як фінанси.

Ціла низка наукових поглядів на місцеві фінанси як окремої науки виникла в другій половині ХІХ ст. - початку ХХ ст., що вимагало теоретичного обґрунтування сутності місцевих фінансів. Саме в цей час виник значний інтерес у науковців до проблеми формування місцевих фінансів та їх ефективного використання. Це все було обумовлено впровадженням в ті часи досягнень науково-технічного прогресу, значним розвитком торгівлі та промисловості у містах та селищах.

Так на думку науковця В. Кравченко історично склалося так , що «поняття місцеві фінанси виникло на противагу поняттю державні фінанси, розширило поняття публічні фінанси і стало їхньою невід'ємною складовою» [7]. Він також ґрунтовно дослідив основи теорії місцевих фінансів, визначив основні етапи формування місцевих фінанси, їх сутність, причини появи, фіскальну, розподільчу та стимулюючу функції місцевих фінансів. Саме цей дослідник відобразив в своїх працях теоретичні основи існування територіальної громади, її функції, роль, правовий статус, основи фінансової автономії місцевих органів влади, міжнародні стандарти організації місцевих фінансів, проаналізував Європейську хартію про місцеве самоврядування, Всесвітню декларацію про місцеве самоврядування, Європейську хартію міст та інші документи .

О. Кириленко в свою чергу характеризує «місцеві фінанси як систему фінансових відносин з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань»[6].

Дослідник О. Василик розкрив економічну сутність місцевих фінансів наступним чином : «це сукупність форм і методів створення і використання фінансових ресурсів для забезпечення органів місцевого самоврядування виконання покладених на них функцій в галузі економічного і соціального розвитку відповідних територій» [2] .

Дослідник О. Сунцова вважає що, «місцеві фінанси - це система формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих [9].

Проведенні дослідження праць по проблемам місцевих фінансів дозволило зробити висновок щодо сутності місцевих фінансів. На нашу думку, місцеві фінанси це - сукупність соціально-економічних відносин, по формуванню, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів для вирішення безпосередніх завдань та виконання функцій органів місцевої влади . Слід

зауважити, що саме від обсягу місцевих фінансів залежить можливість місцевих органів влади виконувати свої функції та повноваження, щодо соціально-економічного розвитку територіальної громади та підвищення рівня життя населення.

Місцеві фінанси в свою чергу складаються з місцевих бюджетів та фінансів установ та організацій комунальної форми власності. Центральне місце в системі місцевих фінансів належить саме місцевим бюджетам, які є важливим знаряддям впливу на розвиток економічної і соціальної сфери.

Як вважають В.Г.Ігнатів та В.В.Рудой , «місцеві бюджети - це система економічних відносин, завдяки якій на підставі заздалегідь складеного плану формується та використовується фонд грошових коштів, що належать місцевим органам влади» [6].

Місцеві бюджети складаються із загального та спеціального фондів. Кошти загального фонду призначаються для забезпечення видатків та не спрямовуються на якусь конкретну мету. Кошти ж спеціального фонду формуються по конкретно визначеним джерелам надходження і можуть бути використані на фінансування конкретно визначених цілей. Фінансовою основою функціонування місцевих бюджетів є формування їх доходної частини, видатки в свою чергу при цьому є причиною утворення доходів. У доходній частині місцевих бюджетів окремо виділяють доходи , що необхідні для виконання власних повноважень та доходи на здійснення делегованих повноважень. Видатки місцевих бюджетів складаються з обов'язкових видатків – це видатки які пов'язані з виконанням обов'язкових завдань, покладених на місцеві органи влади та зобов'язань по кредитах ; поточних видатків , які фінансуються із поточного бюджету та капітальних видатків, що фінансуються з бюджету розвитку. У разі нестачі коштів держава фінансово підтримує місцеві органи влади у вигляді надання субвенцій та дотацій з державного бюджету. На жаль на теперішній час в Україні є досить значна кількість територіальних громад які не отримують необхідну суму доходів для забезпечення виконання іноді навіть першочергових своїх видатків. Це все залежить від багатьох факторів, таких як загальної площі громади, складу земель, розвитку на території громади сільськогосподарського та промислового виробництва, чисельності населення та інших.

Важливим елементом щодо формування та подальшого розвитку місцевих фінансів є їх децентралізація, яка стимулюватиме територіальні громади до об'єднання та формування спроможних громад через механізм переходу бюджетів об'єднаних громад на прями міжбюджетні відносини з державними бюджетом та отримання обсягу видаткових повноважень з відповідним ресурсним забезпеченням на рівні міст обласного значення.

На думку Р. Демчак : «успішна реалізація реформи бюджетної децентралізації, яка триває на нинішньому етапі, спрямована на підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів і рівня фінансової забезпеченості делегованих повноважень, упорядкування відносин між місцевими та державними бюджетами, підвищення ефективності використання бюджетних коштів» [4].

Вже протягом декількох років в Україні не забезпечується належним чином фінансування видатків щодо розвитку житлово-комунального господарства, житлового будівництва, утримання транспортної мережі територіальних громад. Територіальні громади досить тривалий час не були зацікавлені в нарощуванні власних доходів, в зв'язку з тим, що отримували кожного року значну суму коштів за рахунок трансфертів з державного бюджету. Тобто основною проблемою місцевих бюджетів в теперішній час є нестабільність формування їх доходів.

По-перше, в зв'язку з частими змінами податкового та бюджетного законодавства, по-друге, місцеві бюджети значно залежать від трансфертів які надаються з державного бюджету, це в свою чергу відіграє негативну роль у міжбюджетних відносинах. Так надходження місцевих бюджетів майже на половину складаються з трансфертів з державного бюджету. Таким чином висока залежність місцевих бюджетів від дотацій не дає можливості територіальним громадам самостійно здійснювати бюджетний процес. Для подальшого розвитку економічного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць, набуття ними фінансової незалежності саме необхідна децентралізація фінансових ресурсів.

За словами Віце-прем'єр-міністра - міністра регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Геннадія Зубко: «децентралізація – єдиний спосіб для України відбутися як спроможна, незалежна держава» [5].

Поряд з цим спікер Парламенту Володимир Гройсман вважає що, «2016 рік стане уже другим роком дії фінансової децентралізації. На місцях уже помітно, що з'явилися додаткові ресурси на ремонт доріг, освітлення, інші проблеми повсякденного життя громад» [3].

На нашу думку децентралізація місцевих фінансів дозволить громадам набути фінансової незалежності, дасть змогу бюджетам територіальних громад мати достатню кількість коштів, необхідних для виконання власних та делегованих повноважень та надасть можливість подальшого самостійного економічного розвитку кожної громади.

Не менш важливої уваги при цьому заслуговує одна з основних ознак розвитку місцевих фінансів це правова основа їх функціонування. Сьогодні вже створено певне правове підґрунтя формування та функціонування фінансів органів місцевої влади. Слід зазначити, що у головному правовому документі нашої держави - Конституції України розділ XI присвячено саме місцевому самоврядуванню. Це свідчить про важливість розвитку, формуванню та використанню місцевих бюджетів нашої країни. В статті 142 розділу XI Конституції України [1] зазначено: «матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах» [1]. Зокрема, Конституцією передбачено, що органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних

підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби. Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування.

Разом з тим Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" встановлює принципи та гарантії діяльності місцевих органів влади їх повноваження та функції, правовий статус і відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

Так у Бюджетному кодексі України визначено перелік положень, які стосуються місцевих фінансів: розподіл доходів і видатків між бюджетами всіх рівнів і видів, процедура розрахунку бюджетних трансфертів — дотацій вирівнювання місцевим бюджетам з державного бюджету, порядок здійснення місцевих запозичень, джерела формування та напрями використання бюджету розвитку місцевих бюджетів, встановлено відповідальність всіх учасників бюджетного процесу і контрольні повноваження владних органів, у тому числі органів місцевого самоврядування, зарахування та розподіл місцевих податків і зборів між відповідними бюджетами, згідно бюджетної класифікації.

В Законі України «Про Державний бюджет України на поточний рік» уточнено склад доходів загального та спеціального фонду місцевих бюджетів, встановлено механізм надання субвенцій місцевим бюджетам з державного бюджету на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад, субвенцій на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій, встановлено розміри коригуючих коефіцієнтів вирівнювання для надання дотацій вирівнювання місцевим бюджетам з державного бюджету.

В Податковому кодексі України визначено перелік місцевих податків і зборів, механізм їх справляння, граничні ставки і права органів місцевого самоврядування щодо їх запровадження на території відповідної громади.

**Висновки.** Розглянувши питання теоретичних та історичних аспектів формування фінансів місцевих органів влади, ми дійшли таких висновків.

Фінанси місцевих органів влади виступають інструментом реалізації владних повноважень у межах певної територіальної громади та є важливою ланкою суспільного перерозподілу для максимального задоволення інтересів населення громади у процесі економічних взаємовідносин. Для підвищення економічної безпеки країни, проведення масштабних економічних реформ, підвищення рівня життя населення нашої держави необхідно вдосконалення існуючої та створення нової нормативно-правової бази функціонування місцевих фінансів, внесення відповідних змін перш за все до податкового та бюджетного законодавства. Особливо важливу роль при цьому повинна відігравати децентралізація місцевих фінансів, як один із інструментів органів місцевого самоврядування набуття ними фінансової незалежності. На нашу думку, найбільшу актуальність становитимуть подальші дослідження, що вивчатимуть формування та розвиток фінансів місцевих органів у контексті економічної безпеки країни.

### **Список використаних джерел:**

1. Конституція України / Закони України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник [Текст] / О. Д. Василик. - К.: НІОС, 2003. – 416 с.
3. Гройсман В. У 2016 році посилення місцевих бюджетів стане , ще більш відчутним / В.Гройсман // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/1322>.
4. Демчак Р. Бюджетна децентралізація є основним чинником економічної безпеки держави / Р. Демчак // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://solydarnist.org/?p=15037>.
5. Зубко Г. Децентралізація - єдиний спосіб для України бути успішною /Г. Зубко // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art\\_id=248693249&cat\\_id=244](http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248693249&cat_id=244).
6. Ігнатов В.Г. Рудой В.В Місцеве самоврядування : підручник [Текст] /В.Г. Ігнатов , В.В. Рудой . - Фенікс, 2003. – 384с.
7. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) [Текст] / О. П. Кириленко. – К.: НІОС, 2000.- 384 с.
8. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України [Текст] : навчальний посібник / В. І. Кравченко ; Міністерство фінансів України. – К. : Знання, 1999. – 487 с
9. Сунцова О. О. Місцеві фінанси : навч. посіб. [Текст] / О. О. Сунцова. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.

*Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.*

УДК: 338.45.014.1

## **ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ**

*Аранчій Д.С., к.е.н., доцент*

*Полтавська державна аграрна академія*

*Визначено особливості та соціально-економічну сутність категорії конкурентоспроможності суб'єктів господарювання агросфери. Виявлено основні чинники її формування та підвищення і здійснено їх класифікацію. Обґрунтовано основні принципи врахування, аналізу та оцінки. Наголошено на перевагах методу факторного аналізу серед їх сукупності.*

***Ключові слова:** суб'єкти господарювання, агросфера, чинники, конкурентоспроможність, принципи, оцінка, факторний аналіз, управління.*

**Постановка проблеми.** Підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності діяльності аграрних підприємств є найголовнішою проблемою економічної науки. Вона структурується на значну кількість наукових проблем та завдань нижчих порядків, які відповідають специфіці певних галузей, товарних напрямів спеціалізації, функціональних та секторальних особливостей ведення діяльності. Сучасний стан та існуюча конкурентна структура вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції суттєво звужують можливості аграрних підприємств до підвищення конкурентоспроможності своєї продукції та, відповідно, рівня економічної ефективності діяльності, що, в свою чергу, уповільнює темпи їх розвитку та гальмує набуття